

A pénzvilág urai¹ (Könyvrecenzió)

LAKATOS ARTÚR²

Mi szükséges ahhoz, hogy úgy íródjon meg egy gazdaságtörténeti munka, hogy nemcsak tudományos értékkel rendelkezzen, de egyúttal bestsellerré is váljon? Természetesen sok függ a címtől is – amelynek kellően figyelemfelkeltőnek kell lennie –, de a szöveg tekintetében a szerzőnek legalább három képességről kell tanúbizonyságot tennie. Elsősorban rendelkeznie kell a megfelelő szakmai tudással, amely megkülönbözteti őt az amatőrök és áltudósok légióitól, akik napjainkban sajnos egyre nagyobb nyilvánosságot kapnak. Másodsorban megfelelő általános műveltséggel kell rendelkeznie, hogy el tudja helyezni a szakmai információt egy szélesebb történelmi-társadalmi keretbe oly módon, hogy az általa nyújtott pluszinformáció releváns legyen bizonyos történelmi folyamatok jobb megértéséhez, az összefüggések megvilágításához, esetenként az eddig meggyökerezett felfogás újraértelmezéséhez. Harmadsorban pedig megfelelő írói vénával is rendelkeznie kell; egy olvasmányos és könnyen érthető írás könnyebben köti le az olvasó – legyen az kritikus szakember vagy lelkes érdeklődő – figyelmét, érdeklődését. Úgy tűnik, Liaquat Ahamed és könyve mindhárom követelménynek maradéktalanul megfelel.

Az arab származású szerző Afrikában született, Angliában nevelkedett, és jelenleg az Amerikai Egyesült Államokban él. Alapfoglalkozását tekintve bankár, de széles látóköre, szerteágazó érdeklődési területe és szakmai sikeressége révén számos dologgal foglalkozik. Több alapítvány kuratóriumának is tagja, ilyen többek között a Brookings Institute, és aktív szerepet vállal a *Journal of Philosophy* című elismert szaklap

¹ Liaquat Ahamed: *A pénzvilág urai. Központi bankárok, akik csődbe vitték a világot*. Fordította: Felcsuti Péter. Corvina Kiadó, Budapest, 2012, 624 oldal.

² Kutató, PhD, Román Tudományos Akadémia

megjelentetésében is. Jelen könyve legelőször 2009-ben jelent meg angol nyelven, és nagy sikert aratott, többek között a következő évben megkapta a Pulitzer-díjat is. Magyar fordítása 2012-ben jelent meg, és remélhetőleg idézetségét tekintve alapkönyvvé válik nemcsak gazdaságtörténészek, hanem a huszadik századi történelemmel foglalkozó szerzők munkáiban is.

Magát a könyvet műfajilag elég nehéz behatárolni. A klasszikus történetírói munkához állna a legközelebb, ha a jobb olvasmányosság érdekében nem tördelné a szöveget rengeteg rövid párbeszédleírás és anekdota. A történelmi műfajokon belül, gazdaságtörténeti irányvonala ellenére (vagy mellett) leginkább az életrajzhoz állhatna közel, hiszen az írás nagy részét négy nagyhatalom központi bankjai „erős embereinek”, valamint az elméleti közgazdász Keynesnek az életrajza teszi ki. Ezek az életrajzi adalékok viszont a szerző számára csak annyiban érdekesek, amennyiben ezek összekapcsolódnak a két világháború közötti nemzetközi pénzrendszer alakulásának folyamataival.

A könyv központi témája maga a nemzetközi pénzrendszer alakulása. Arra keresi a választ, hogy miért is zajlottak a folyamatok úgy, ahogy napjainkban ismerjük őket: hogyan került válságba az aranyalapú rendszer az első világháború eseményei folyamán, milyen erőfeszítések történtek a világháborút követően a rendszer szanálására, konszolidálására, és hogyan vezettek ezek olyan zsákutcahoz, amely egy diktatórikus rendszer hatalomra jutásához vezetett Németországban, valamint egy újabb világháború kitöréséhez.

Az angol Montagu Norman, az amerikai Benjamin Strong, a német Hjalmar Schacht és a francia Émile Moreau sorsában sok közös van. Mind a négyen meghatározó, akár lángelmének is nevezhető közgazdászok voltak, mind a négyen hazájuk nemzetgazdaságának jó működéséért küzdöttek politikai és gazdasági téren egyaránt, és fontos szerepet tölthettek be hazájuk központi bankpolitikájának alakulásában. A szerző számára azonban egyértelműen a keynes-i elvek a „szimpatikusabbak”, a fentebb említett négy személyiségnek a következőket veti a szemére: *„Azonban e négy férfi egyike sem tudott kilépni a gazdaság és a pénzügyek menedzselésének akkor uralkodó dogmájának, az aranystandard-*

nak a korlátai közül. Képességeik és teljesítményük dacára ragaszkodtak ehhez a dogmához, ami addigra már a világgazdaság számára kényszerzubbonyvá vált. Ez pedig sokba került országainak, sőt, az egész világgazdaságnak. Ezért lett a könyv alcíme: Központi bankárok, akik csődbe vitték a világot.” (12. o.)

A könyv strukturális szempontból öt aszimmetrikus nagy fejezetre, ezeken belül pedig több alfejezetre oszlik. Az első rész, *A hirtelen támadt vihar* az első világháború kitörésének eddig kevésbé ismert pénzpolitikai aspektusaira helyezi a hangsúlyt, ugyanakkor alfejezeteiben felvezeti a négy „főszereplő” sorsának kezdeteit is. Az alfejezetek igencsak beszédes címekkel rendelkeznek, mint *Egy furcsa, magányos ember*, *Az ifjú varázsló*, *Egy megbízható játékos* és *L'inspecteur des finances*. A legutolsó alfejezet, *A pénz tábornokai* az első világháborúban résztvevő nagyhatalmak pénzpolitikájáról, jobban mondva az ezek által tapasztalt nehézségekről és az ezek leküzdésére tett erőfeszítésekről szól. A második rész, amelynek címe *Az özönvíz után* az 1919–1923-as időszakot öleli fel, elsősorban a német jóvátétel és az Egyesült Államok által Európa országainak nyújtott kölcsönök szempontjából nézve. Az alfejezetek címei nem szűkölködnek a humorban, ilyen például az *Uncle Shylock* című, amely az amerikai kölcsönpolitikát elemzi meglehetősen kritikus szemszögből (kicsúcsosodva Calvin Coolidge akkori egyesült államokbeli alelnök anekdotaszerű, híres beszólásával az európai tárgyalópartnereinek, akik a kamatfizetés-feltételek miatt enyhítéseket és halasztásokat kértek: *Végül is felvették a pénzt, nem?*), vagy *Az egy barbár relikvia* című, mely az aranystandardra való visszatérés fölött tör pálcát. Hasonló stílusban íródtak a következő fejezetek is. *Az új vetés* című az 1923–1928 közötti időszakot öleli fel, és olyan folyamatokat, eseményeket ismertet, mint a Dawes-terv annak előzményeivel és következményeivel együtt, Churchill és Stresemann felemelkedése, a francia bankbotrányok és Émile Moreau erőfeszítései a helyzet normalizálására (az alfejezet címe: *Ütközet a frankért*, a maga során ugyancsak beszédes), az amerikai állampolgári „idillikus” élet 1923–1928 között, az izolacionizmus és a Wall Street spekulációi tükrében. A negyedik fejezet, az *Egy újabb szélvihar* az 1928–1933-as gazdasági világválság pénzügyi

aspektusairól szól. A legutolsó fejezet az 1933–1944-es éveket öleli fel, és ahhoz képest, hogy mekkora témalehetőség rejlik ebben az időszakban, meglehetősen rövid. Maga a címe – *Ami ezután történt* – is azt sugallja, hogy a szerző inkább „összecsapta” e részt, az ezt jellemző eseményeket – legalábbis gazdaságpolitikai szempontból – inkább az ezt megelőző évek eseményei egyfajta függelékének tekintve, mintsem önmagukban véve különálló jelenségnek. A könyv politikai-erkölcsi végkövetkeztetése világos, még ha nem is kerül ilyen egyértelmű módon megfogalmazásra: egy jobb válságkezelés esetén nincs náci hatalomátvétel és második világháború sem.

Ugyanakkor a derűs, szellemes stílus és a gördülékeny írásmód – a szerző igyekszik a lehető legkevesebb statisztikai ábrát használni – sem rejti el a szerző ama fél szájjal kimondott szándékát, hogy könyve nem egyszerűen egy új, a megjelenési statisztikákat javítandó történelemkönyv akar lenni, hanem tanulságot hordoz a mai döntéshozók számára is. A két világháború közötti időszak eseményeinek tanulságként, inspirációként és intő példaként kell szolgálniuk a jelenleg is folyamatban lévő gazdasági válság kezelésére is, még ha indirekt módon is. A sok újszerű információ, a megnyerő stílus és a benne rejlő üzenet egyaránt hasznos olvasmánnyá teszi ezt a könyvet, szakemberek és érdeklődők számára egyaránt.
